

להזהיר גדולים על הקטנים מעמדו ההלכתי של קטן באיסורי התורה

א. הקדמה

בשלושה מקומות בספר ויקרא מזהירה התורה את הגדולים על הבאת איסורים לקטנים:¹

1. איסור אכילת דם (ויקרא יז, יב): "על כן אמרתי לבני ישראל כל נפש מכם לא תאכל דם". וברש"י (שם): "כל נפש מכם - להזהיר גדולים על הקטנים".
2. איסור אכילת מאכלות אסורות (ויקרא יא, ג): "ואת אלה תשקצו מן העוף לא יאכלו שקץ הם". וברש"י (שם): "לא יאכלו - לחייב את המאכילן לקטנים".
3. איסור טומאת כוהנים קטנים (ויקרא כא, א): "אמר אל הכהנים בני אהרן ואמרת, אלהם לנפש לא יטמא בעמיו". וברש"י (שם): "אמר אל הכהנים - אמור ואמרת, להזהיר גדולים על הקטנים".

בבבלי יבמות (קיד, א) מובאת מחלוקת תנאים האם בי"ד² מחויב להפריש קטן האוכל מאכלות אסורות או שמא אינם מחויבים בכך, אך מ"מ כולם מודים

1. על הייחודיות שבאזהרת התורה בג' מקומות אלו, ראה: **אזנים לתורה**, פרשת אמור, עמ' הנדונא. יש להוסיף לכך את דברי רש"י, שמות כ, ט: 'אתה ובגך ובתך - אלו קטנים... לא בא אלא להזהיר גדולים על שביתת הקטנים, וזו ששינינו קטן שבא לכבות אין שומעין לו, מפני ששביתתו עליך'.

בדברי **הבבלי יבמות** קיד ע"א, מבואר ששלושת הפסוקים הנ"ל אינם מלמדים, לכן אין ללמוד מהם על חובת הפרשת קטן מיתר האיסורים, אך בכל אופן אין להאכיל הקטנים איסור בידיים. רוב הפוסקים סוברים שאיסור זה חל על כל איסורים שבתורה, ולא רק בשלושת הנושאים שהוזכרו בפסוקים הנ"ל. אמנם, **הבית יוסף** (או"ח סי' שמג) סובר ששלושת הפסוקים הם שלושה כתובים הבאים כאחד ואינם מלמדים, ולכן בשאר האיסורים אסור רק מדרבנן.

2. אין הכוונה דווקא לבי"ד, אלא כל אחד מישראל מצווה בכך ובי"ד הם שלוחים של ישראל, ראה: **שו"ת חתם סופר** חו"מ סי' קעז; **שו"ת מהרי"ץ** ח"ב סי' יח"כ. דברים אלו דומים לדברי המקנה קידושין כט, א ד"ה גמרא והיכא, שחובת מילת התינוק בהעדר אב מוטלת על בי"ד, וביאר שהכוונה היא לכלל ישראל.

שאסור לגדול להאכיל קטן במאכלות אסורות בידיים.³ להלכה נפסק שקטן האוכל מאכלות אסורות אין בי"ד מצווים להפרישו⁴ אך אסור להאכילו בידיים,⁵ כדברי השולחן ערוך (או"ח שמג, א):

קטן אוכל נבילות אין בי"ד מצווין להפרישו, אבל אביו מצווה לגעור בו להפרישו מאיסור דאורייתא.⁶ ולהאכילו בידיים, אסור אפילו דברים שאסורים מדברי סופרים.

בדברים הבאים נציג מחלוקת בטעם איסור האכלת קטן איסורים בידיים, מחלוקת שיש לה השלכות מעשיות בספרות השו"ת, דרכה נבקש להגדיר את מעמדו של הקטן בעבירות שעשה בקטנותו.

ב. טעם איסור האכלת קטן איסורים בידיים

הרב ישראל איסרלן אשכנזי (שו"ת תרומת הדשן, פסקים וכתבים סי' סב) נשאל 'על הקטן שקילל את אביו בינקותו בהיותו בן י"א שנה, עוד עבר עבירה אחרת באותו פרק

3. נחלקו הראשונים בהגדרת האכלה בידיים. יש הסוברים שמדובר על האכלה אקטיבית לפיו של הקטן, ראה: **רש"י** שבת קנה, ב ד"ה דספי בידיים: 'תוחבו לתוך פיו'; **מג"א** או"ח שמג ס"ק ג. ויש הסוברים שלא רק להאכילו בתחיבה לתוך פיו אסור אלא גם לומר לו 'קום אכול' או להניח לפניו בצורה שיבוא לאכלו נאסר הדבר, ראה: **רמב"ן** ויקרא כא, א ד"ה אמר ואמרת; **ריטב"א** יבמות קיד, ב ד"ה ולענין פסק; **משנה ברורה** שמג ס"ק ד. כמסקנת **הבבלי יבמות קיד ע"ב**; **רמב"ם** (שבת יב, ז; מאכלות אסורות יז, כז; אבל ג, יב).
4. ישנה מחלוקת האם איסור זה הוא מהתורה או מדברי חכמים. יש אומרים שהוא מהתורה, ראה: **ריטב"א** יבמות קיד, ב ד"ה ומיהו אסור; **פסקי רי"ד** יבמות קיד, א ד"ה ת"ש לא; **ר"ן** יומא א, א מדפי הר"ף סוד"ה יום הכפורים; **שו"ת נודע ביהודה** תניינא או"ח סי' א, שהביא מדברי הב"י או"ח שמג, בדעת הטור שהאיסור מהתורה. ויש אומרים שהוא מדברי חכמים, ראה: **קריית ספר** הל' מאכלות אסורות פרק יז, בדעת הרמב"ם; **פמ"ג** (משבצות זהב או"ח שמג; פתיחה כוללת ח"ב אות ג) בדעת הטור; **שו"ת נודע ביהודה** שם, בדעת הב"י עצמו שהאיסור מסברא; **שו"ע הרב** יו"ד ב; **שו"ת אחיעזר** ח"ג סי' פא אות ד, תלה מחלוקת זו במחלוקת שתובא להלן בטעם האיסור.
5. על חובת האב להפרישו מאיסור, ראה גם: **תוספות ישנים** יומא פב, א ד"ה בן שמונה, בתירוץ השני; **תוספות** נזיר כת, ב סוד"ה בנו, בשם ר"י; **שו"ת מהר"ם מרוטנבורג** דפוס קרימונה, סי' ר; **ים של שלמה** יבמות פי"ד סי' ז.
6. ביחס לגיל ההפרשה, ראה: **משנה ברורה**, סי' שמג ס"ק ג, שהגיל שממנו מחויב האב בחינוך בנו לאיסורים הוא משעה שמבין שאומרים לו שאסור לעשות או לאכול משהו, אבל קטן שאינו בר הבנה כלל אין אביו מצווה להפרישו מאיסור; **שמירת שבת כהלכתה**, מהדו"ק פרק לב סעי' לב, כתב שהוא מגיל שנתיים-שלוש.

שהעיד עדות שקר על איש כשר שגנב, ורוצה לקבל תשובה על ככה'. לדבריו, אין להשית שום עונש על קטן משום שהוא אינו מוזהר כלל על איסורי התורה:

נראה, דלקטן אפילו כשהגיע לחינוך לאו בר עונש ואזהרה הוא כלל ועיקר... ובפרק חרש (יבמות קיד ע"א) נמי מוכח דאפילו עונש כל דהוא ליכא עליה, מדאמר קטן אוכל נבילות אין בי"ד מצווין להפרישו, ואי הוי עליו עונש בי"ד אמאי לא מחייבינן להפרישו מן העונש... בפרק החובל נמי משמע להדיא באושרי דקטן שחבל או הזיק פטור אפילו לכשיהיה גדול, משום דלאו בר עונשין, וילפינן התם מי שאינו במשפטים אינו במצוות וחוקים.

לאחר הנחת יסוד זו, מעמת הרב איסרלן דברים אלו עם הדין שאסור להאכילו בידיים:

והא דאייתי קרא דאסרה תורה דלא ליספו ליה בידיים, יש לומר הטעם דקפיד רחמנא שלא ירגיל אותו לעבור עבירות, וכשיגדל יבקש לימודו.

לדבריו סיבת איסור האכלת קטן בידיים היא כדי שלא יתרגל בעתיד לעבור איסורים,⁷ אך מעיקר הדין אין משמעות הלכתית למעשיו של הקטן.⁸

הרב משה סופר (שו"ת חתם סופר ח"א או"ח סי' פג) הביא את דבריו ודחאם: 'מ"מ זה אינו עיקר, דלא דרשינן טעמיה דקרא'. לדבריו, הטעם אינו החשש שמא יתרגל בעתיד לכך, אלא מדובר על סיבה עצמית, כפי שיתבאר בהמשך בדבריו.

7. סברא זו הובאה ב**בבלי עירובין** מ ע"ב, שאין לתת כוס יין לתינוק ביום הכיפורים 'דילמא אתי למסרך', וכתב **רש"י** שם ד"ה דאתי: 'דאתי למסרך - התינוק לאחר המנהג זה, ולשתות ביום הכיפורים אחר שיגדיל'.

8. ראה גם **שו"ת עונג יו"ט**, סי' צו ד"ה מיהו נ"ל, שביאר את השיטה שנפסקה להלכה שאין בי"ד מצווין להפריש קטן האוכל: "סברא הוא, מדלא הקפידה תורה להפריש את הקטן מאכילת איסור ש"מ דלא איכפת לן באכילתו מידי להכי לא הוזהרנו להפרישו משום דאיסור והיתר לגבי קטן הכל שווין. דאי הוי קפיד קרא באכילתו ודאי דהיינו מוזהרים להפרישו ומדלא הוזהרנו להפרישו ע"כ דלא הקפידה התורה על אכילתו כלל. ומה שהזהירה תורה דלא ליספו להו בידיים הוא משום דלמא אתי למסרך לאכול בגדלותו ע"י שיזכור שהאכלנו אותו בידיים"; **שו"ת מהרש"ם**, ח"ג סי' קג, שדן "בחרשת שאינה שומעת ואינה מדברת שהכניה כל צורכי נישואיה והוכן להיות החופה ביום ד' וביום ב' מתה אחותה, ומלבד ההפסד גם אולי יחזור המשוודך, ורו"מ כתב דבזה יש להקל... כיון שהיא חרשת ופטורה מכל המצוות", וצידד בדבריו לדברי תרומת הדשן.

ג. השלכות

1. האכלת איסורים לשוטה

אחת ההשלכות ממחלוקת זו היא האכלת איסורים לשוטה. לשיטת תרומת הדשן שהסיבה היא שמא יתרגל לכך בעתיד, אזי לשוטה שלא יתפקח ניתן להאכיל איסורים. דברים אלו הובעו אצל הרב משה סופר (שם) כאשר הוא מציג את שיטת תרומת הדשן: 'משמע, דבשוטה דלא אתי לכלל דעת מותר ליספי ליה בידיים'. גישה זו התומכת בדברי תרומת הדשן ומיישמת את טעמו לשוטה מצויה גם בדברי הרב יצחק יהודה שמלקיש (שו"ת בית יצחק אבן העזר ח"א סי' לט):

על דבר השאלה בכהן שנשתתית אישתו ר"ל, והרופא המפורסם אומר שאין לה תרופה רק בבית החולאים כי שם ערוכים כל החפצים הנצרכים לרפואה. אמנם הבעל שאל על איסור יחוד האישה בעת שהותה בבית החולים, אך הרב שמלקיש מעיר שיש לדון גם בעניין המזונות שיגישו לפניה:

והנה, כת"ה לא דיבר מעניין המזונות אם יוכלו לשלוח להאישה מאכלות כשרות מביתה ואם תהיה מוכרחת לאכול נבלות וטרפות וזה צריך לבאר.

בתוך דבריו הוא מפנה לדברי תרומת הדשן שטעם האיסור הוא שמא ירגיל, טעם השייך גם באופן שנותן לו איסורים ע"י שליח גוי. אמנם, מטעם זה יש ללמוד להתיר בשוטה, שהרי בו לא שייך הטעם שיבוא להרגיל. כאמור, בניגוד לגישת תרומת הדשן, עומדת גישתו של החתם סופר בטעם האיסור. החתם סופר נשאל אודות הכנסת יתום שוטה לבית חינוך המצוי בבעלות גויים, שם יאכילוהו מאכלות אסורות:

על דבר יתום קטן עתיר נכסין בר שטיא וקרוביו ביקשו לו מנוח אשר ייטיב לו בעז"ה למוסרו בבית חינוך חרשים ושוטים ללמדם דעת ותבונות יודיעום, אך הוא מסור בידי בעלי דת אחר אשר לא מבני עמינו ואי אפשר להמציא לו שם מאכליו ומשקיו ויתר צרכיו עפ"י דתוה"ק והוא עתה כבן ז' שנים, ונשאל מאת פר"מ נ"י אם רשאי למוסרו בידיהם לרפאותו להביאו לכלל דעת... לכאורה אין ספק שאין להתיר שום איסור בשביל זה, ומוטב שיהיה שוטה כל ימיו ואל יהיה רשע שעה אחת לפני המקום ב"ה.⁹

נאמן הוא לשיטתו אודות סיבת איסור האכלת קטן איסורים שהינה סיבה עצמית ללא כל קשר לעתידו של הקטן, ולפיכך גם לשוטה לא ניתן להאכיל איסורים.¹⁰

9. שו"ת חתם סופר ח"א או"ח סי' פג.

הרב משה שיק (שו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' קסג), תלמידו של החתם סופר, נשאל:

אם רשאי ליתן תינוקת סומא רק על איזה שנים כל זמן שהיא קטנה בבית חינוך סומים כדי ללמדה אומנות שלא תהא מוטלת על הבריות, אבל אי-אפשר שם שלא תאכל טריפות.

הרב השואל ניסה להתיר לקטנה לשהות בבית חינוך עיוורים למרות שיאכילוה שם מאכלות אסורות, משום שלדבריו טעם האיסור הוא שמא ירגיל בעתיד, טעם שלא שייך במי שאינו רואה, כדבריו: 'ובסומא שאינו יודעת ולא רואית אנה היא ומאי מאכילין אותה לא שייך אתי למיסרך'.

המהר"ם שיק דחה דברים אלו באותה הדחייה שדחה רבו את דברי 'תרומת הדשן': 'זה אינו... ובלא"ה אנן לא דרשינן טעמא דקרא'. בהמשך הוא מביא את פסק ההלכה של רבו בעניין הכנסת שוטה לבית חינוך, ומסיים:

מדברי אדמו"ר... סיים שם באותו תשובה דאע"ג דלדינא נראה לי להתיר למעשה מוטב שיהיה שוטה כל ימיו ואל יהא רשע שעה אחת באכילת נבילות וטרפות מטמא ומטמטם לב התינוק, וא"כ אנן מה אבתריה מכ"ש מוטב שתהא מוטלת על הבריות ולא תהא רשעה לפני המקום.

מחלוקת קוטבית זו בין תרומת הדשן לחתם סופר מצאה לה מיצוע אצל **הרב משה פיינשטיין** (שו"ת אגרות משה, או"ח ה"ב סי' פח) שנשאל 'בעניין בת שוטה אם רשאי האב למוסרה לאינסטיטושאן (=מוסד) של המדינה שאוכלין שם איסורין'. בדבריו הוא מביא את דברי החתם סופר ומעמיד את דבריו דווקא במקרה שהשוטה יתפקח ולכן יש לאסור מחשש עתידי:

אבל פשוט שהוא רק בעובדא דידיה שירפאוהו בהחינוך של המורים ההם למדרגה להיות בעל אנושי שיתחייב אז במצוות, שנמצא שע"י טמטום הלב דמאכלות אסורות שאכל בימי שטותו יעשה דברים אחר שיתחייב במצוות שיהיה בהם רשע לפני המקום.

אבל בעובדא דידן, שלפי דרך הטבע לא תתרפא ולא תבוא לעולם לחיוב מצוות הרי אף בטמטום הלב לא תהיה רשעה לפני המקום לעולם, אין שום קפידא בזה.

10. בדבריו שם ד"ה אך לפע"ד, טוען החתם סופר שהכנסת שוטה למוסד זה אינה בגדר האכלה בידיים ממש משום שאין אומרים לו לגוי בעל המוסד להאכיל את השוטה מאכלות אסורות. ראה לעיל הערה 3 במחלוקת הראשונים, ומה שהעיר על דבריו **שו"ת פרי יצחק** (בלאזר), ח"א סי' יב ד"ה וראיתי לבאר.

אבחנה זו בין מקרה בו השוטה יתרפא למקרה שיישאר בשטותו לעולם, משתמשת בסברת תרומת הדשן להעמדת דברי החתם סופר. נדמה שדברים אלו אינם עולים בקנה אחד עם דברי החתם סופר בתשובה הנ"ל, שם הוא שולל מכל וכל את נימוקו של תרומת הדשן לאיסור האכלת קטן מחשש שמא ירגיל בעתיד, ומחמת כך הוא אוסר לגמרי הכנסת שוטה למוסד המאכילו מאכלות אסורות, בין שוטה שיתרפא ובין שוטה שיישאר בשטותו לעולם.

ואכן, **הרב אליעזר יהודה ולדנברג** (שו"ת ציץ אליעזר חי"ד סי' סט אות ב) מציין שדברי הרב פיינשטיין אינם מדויקים בשיטת החת"ס: 'מה שלא יוצא כן מדברי פשטות דברי שו"ת חתם סופר'.

2. האכלת איסורים בידיים לקטן שאינו בר הבנה כלל

השלכה נוספת ממחלוקת זו בטעם האיסור היא בדבר האכלתו של תינוק קטן שאינו בר הבנה כלל. לסברתו של תרומת הדשן, שסיבת האיסור היא החשש שמא ירגיל בעתיד, יתכן וזהו דווקא כאשר יש לקטן הבנה מסוימת למעשיו והוא יכול להבחין שמאכל זה המונח לפניו אסור באכילה וישנו חשש שמא בעתיד הוא ירגיל בו. אך קטן שאינו בר הבנה כלל מחמת גילו ולדידו אין אבחנה כלל בטיב המאכל שלפניו, אין לחוש בו להרגלה עתידית.

אבחנה זו מצויה אצל הרב יעקב צבי יאליש (מלא הרועים, אות ק ערך קטן אות כב):

לפי מש"כ בפסקי מהרא"י, דטעם הכתוב דאוסר להאכיל לקטן משום דלא ליתי למסרך בגדלותו, ולפי"ז אין לאסור כי אם לקטן בר דעת שיודע שמאכילין אותו דבר זה וזוכר הוא אח"כ. אבל לקטן בן שתיים וג', פשיטא דלא שייך טעם זה והוי אמרינן דשרי.

ואכן בספר **איסור והיתר הארוך** (שער מח סי' ח) מבחין הבחנה זו:

הני מילי בבר הבנה, אבל בתינוק מייתי בסמ"ג מהירושלמי דתינוק יונק והולך מהעכו"ם ומן הבהמה הטמאה ומביאין לו חלב מכל מקום ואינו חושש לא משום שקץ ולא משום טומאה.

מדבריו 'ומביאין לו חלב מכל מקום' משמע לכאורה דאפילו בידיים מאכילין אותו קטן שאינו בר הבנה.¹¹ אמנם, בדבריו אין אזכור מפורש לדברי תרומת הדשן, אך כבר כתב **הרב נפתלי יעקב הכהן** (אוצר הגדולים ח"ד ערך שפה עמ' קנח) שמחבר הספר הוא רבי יונה בנו של הרב ישראל בעל תרומת הדשן.

11. **אבני מילואים** סי' פב.

אולם, **הרב אריה לייב הלר** (אבני מילואים, סי' פב) דחה אבחנה זו ולדבריו יש לאסור גם האכלת קטן שאינו בר הבנה כלל. דבריו אלו תואמים את שיטת החתם סופר בטעם איסור האכלת קטן איסורים שמדובר על איסור עצמי, וממילא הוא לא תלוי ביכולת אבחנתו של הקטן.¹²

ד. מעמדו ההלכתי של הקטן במעשה עבירה

יתכן ומחלוקת זו בטעם האיסור תלויה בשאלה יסודית בהגדרת מעמדו של קטן במעשה עבירה. ניתן להבין שגם קטן מוזהר לא לעבור עבירות ובמעשיו יש 'מעשה עבירה', אך בשל היותו קטן הוא לא נענש על כך. מאידך ניתן להבין שקטן אינו מוזהר כלל במעשה עבירה ואין במעשיו הקלוקלים דבר חטא ועוון כלל.¹³

12. ישנם פוסקים נוספים שאינם מחלקים בטיב אבחנתו של הקטן, ראה: **שולחן ערוך הרב** או"ח סי' שמג סעי' ה; **משנה ברורה** שם ס"ק ד; **שער הציון** שם ס"ק ו.

13. **קובץ שיעורים** בבא בתרא אות תיג הביא את שני הצדדים. בדבריו במקומות אחרים כתב שקטן אינו מצווה אך יש במעשיו את סיבת האיסור, ראה: **קובץ הערות** סי' עה אות ב; **קובץ שיעורים** ביצה אות סז; כדברים אלו כתב גם **שערי יושר**, **שער א**, פרק ג. **קהילות יעקב** (קנייבסקי) יבמות סי' לא, כתב שאף אם הקטן אינו מוזהר על איסורים כלל, מ"מ: 'אותו מעשה שנאווי לפני המקום ב"ה וכיון שידוע שזה נגד רצון ה' יתברך ועושה כן ברצון חוטא הוא... אע"פ שלא הוזהר עליו בפירושו'.

שתי גישות אלו ניתן לראות במשא ומתן של **תוספות**, נזיר נז ע"ב ד"ה ורב אדא. שם הוא מביא את דברי רב הונא הסובר שהמקיף את הקטן חייב, ובדברי קושיתו הוא משווה בין קטן לגוי: 'וא"ת, ולרב הונא דלא מקיש מקיף לניקף ואע"ג דניקף לאו בר חיובא הוא מיחייב מקיף, א"כ המקיף את העובד כוכבים לחייב כמו המקיף לקטן. ודוחק לחלק משום דקטן אתי לכלל חיוב, דהשתא מיהא לאו בר חיובא הוא'. השוואה זו מעמידה את הקטן כמשולל לגמרי מאזהרת איסורים כגוי ואין במעשיו מעשה עבירה כלל. בהמשך מיישב התוספות את הקושי כך: 'ונראה להר"ף, דיש לומר הואיל וכתוב פאת ראשכם אישראל קאי קרא ולא אעובד כוכבים'.

עוד בעניין זה, ראה את אבחנתו של **חלקת יואב**, סי' א: 'דיש שלושה חילוקים בדבר – דלענין חיוב מצוות עשה הדבר פשוט דאין על חש"ו שום חיוב ופטורין מכל המצוות... אבל באיסורי תורה, בזה אני אומר שיש שני חילוקים – דכל איסורי תורה שהוא במעשה ואינו באכילה ובעילה בזה אינן בני חיוב כלל... דכל בלא כוונה אין המעשה מעשה. אבל במקום שאסרה תורה לאו שאין בו מעשה או באכילת איסורין ובעריות, דלא צריך כוונה ומעשה דהנאה במקום מעשה היא... בזה שפיר הדבר אסור גם בחש"ו שהרי אף הם בני ישראל רק דפטורין מעונש מטעם דכאנוסין המה כיון שאין בהם דעת ורק מטעם אונס

הרב יוסף תאומים סבור כהבנה הראשונה לפיה קטן מוזהר באי-עשיית מעשה עבירה אך מ"מ אינו נענש על כך (פרי מגדים או"ח פתיחה כוללת החלק השני אות ג). לדבריו, החיסרון בקטן הינו חסרון זמני שאין לו דעת, אבל מ"מ הוא ישראל גמור המוזהר באי-עשיית עבירות. לכן, כאשר עושה עבירה יש כאן 'מעשה עבירה' וחטא, ורק שאינו נענש על כך בקטנותו.

כך גם הגדיר **הרב משה פיינשטיין** (שו"ת אגרות משה יו"ד ח"א סי' ו) את מעמדו של הקטן:

מסתבר לע"ד שקטנים וחרשים נחשבו לעניין זה מצווים ועושין, מאחר דפטורם הוא רק משום שאינם בני דעת אבל ישנם בכלל קבלת מצוות, דאל"כ אלא נימא שליכא קטן בכלל התחייבות המצוות במה יתחייב אח"כ כשהגדיל דהא לא קיבל אז, אלא ודאי דהוא בכלל החיוב תיכף כשנולד דקבלת האבות הייתה עליהם ועל זרעם. אך שאף שישנו בכלל חיוב המצוות, כיון שאינו בר דעת פטור לעניין הקיום בפועל אף שיש עליו החיוב בעצם. וממילא כשמקיים הוא עכ"פ מהמצווים ועושים. וכן הוא בחרש ושוטה שאל"כ לא היו מתחייבים גם כשנתפקח ונשתפה.¹⁴

הבנה שונה בתכלית מצויה בדברי **הרב יוסף באב"ד** (מנחת חינוך מצווה רסג אות לו). בדבריו הוא מעלה קושי על הצורך של חז"ל 'להזהיר גדולים על הקטנים', הרי אם מעמדו של הקטן באיסורים שווה ערך למעמדו של הגדול, למיעוט העונש על מעשה העבירה, א"כ אין צורך בדרשה זו האוסרת על הגדול לטמא כהן קטן שהרי 'בלא זה מלקין אותו על שמטמא קטן כמו שמטמא הגדול'. המענה לשאלתו מוביל אותו להגדרת מעמדו של הקטן באיסורים:

ונראה לחלק, דדווקא המטמא את הגדול דהוא בן מצווה חייב וכן המלביש לחבירו כלאים דווקא לגדול, אבל קטן שאינו בר מצווה אינו חייב מטעם זה, לכך צריך קרא דאמור ואמרת וכו' ואין לוקין. ונראה דמוכח מכאן, דקטן לאו בר מצווה הוא לא מטעם שאינו בן דעת דלמי מצווה, אלא שאינם מצווים כלל.¹⁵

פטורין; **שו"ת אבני נזר**, או"ח סי' רנט, מה שהעיר על דבריו; **קונטרסי שיעורים**, קידושין סי' כד אות יב ד"ה וסברא.

14. השווה גם לדבריו, **שו"ת אגרות משה** יו"ד ח"ב סי' ח.

15. השווה לדבריו, **מנחת חינוך** מצווה רכא אות ז, שמשמע שם שסותר משנתו (אכן, ראה שם הערה יא, הוצאת מכון ירושלים); וכן השווה לדבריו, **מנחת חינוך** מצווה יז אות יד: 'דקטן לכל ענייני התורה הוא כגדול לעניין שאחר אסור להאכילו, רק הוא בעצמו כיון דהוא קטן לא שייך אצלו אזהרת התורה'.

ה. השלכות

לשתי גישות אלו ביחס למעמדו של קטן באיסורים ישנן השלכות שונות כפי שיתבאר.

1. תשלום על נזקים שעשה בקטנותו

בדברי המשנה (בבא קמא ח, ד):

חרש שוטה וקטן פגיעתן רעה, החובל בהן חייב והם שחבלו באחרים פטורין, אבל משלמין לאחר זמן – נתגרשה האישה נשתחרר העבד חייבין לשלם.

בסיפא של המשנה מתואר חיוב תשלומין של אישה ועבד לאחר שנוצר שינוי במעמדם, 'נתגרשה האישה נשתחרר העבד', אך לא מוזכר מה הדין כאשר הגדיל הקטן המזיק.

יש שדייקו מכך שקטן שהגדיל אינו מחויב לשלם על מעשה הנזק שעשה בקטנותו,¹⁶ וכן פסק הרמב"ם (חובל ומזיק ד, ב):¹⁷

חרש שוטה וקטן פגיעתן רעה, החובל בהן חייב והן שחבלו באחרים פטורין – אע"פ שנתפתח החרש ונשתפה השוטה והגדיל הקטן אינם חייבין לשלם, שבשעה שחבלו לא היו בני דעת.

לעומת שיטה זו, כתב ספר חסידיים (סימן תרצב) שיש לחייב את הקטן לכשיגדיל:¹⁸

16. בית יוסף חו"מ תכד; שו"ת הרמ"ע מפאנו, סי' פט; הגר"א חו"מ תכד ס"ק טו.
 17. כן פסקו רא"ש, בבא קמא ח, ט, ראה שם בדברי פלפולא חריפתא, אות ז; טור חו"מ תכד; שו"ע (חו"מ שמט, ג; חו"מ תכד, ח); ים של שלמה בבא קמא פ"ח סי' כז.
 יש לציין, שיש פוסקים שכתבו שאמנם אינו חייב מהדין אך לפנים משורת הדין עליו לשלם לכשיגדיל, ראה: שו"ת שבות יעקב ח"א סי' קעז: 'נער קטן שלוח ממשנה ושמחה להביא יין לשתות ונתנו לו ממון שיתן והלך הנער ומצא המרתף פתוח ולקח יין הרבה בלא מחיר וגם נשפך הרבה לאיבוד, ואח"כ נשמע הדבר לבעל היין ותובע לקטן אחר שהגדיל שישלם לו היזקו ודמי יינו אי חייב לשלם או לא... נראה לי, דאפילו מה שאזיל לאיבוד אם רצה לצאת ידי שמים ג"כ חייב לשלם'; פתחי תשובה חו"מ סי' שמט ס"ק ב, דחה את דבריו ומ"מ סיים: 'אך נראה דאף לצאת ידי שמים אין צריך לשלם הכל'; משנה ברורה שמג ס"ק ט. כן יש ללמוד מדברי הפוסקים שיובאו להלן אודות כפרה על איסורים שאכל בקטנותו, ראה: שו"ת תרומת הדשן, פסקים וכתבים סי' סב; רמ"א או"ח שמג, א.
 18. גישה זו מצויה גם אצל הרב יצחק מוינה בעל אור זרוע בכמה מקומות, ראה: אור זרוע, ח"ג פסקי בבא קמא סי' קמג; שם סי' שמו; הגהות אשרי, בבא קמא פ"ח סי' ט הגהה א בשם אור זרוע. במקור האחרון הובאו מספר ראיות התומכות בגישה זו המחייבת את

אחד בא לפני חכם אמר לו, זוכר אני כשהייתי קטן הייתי גונב לבני אדם וגם הייתי חוטא בשאר חטאים, אמר שמא איני צריך תשובה לשלם הגניבות כי כשחטאתי לא הייתי בן י"ג שנים ויום אחד וכיון שהייתי קטן למה אני צריך תשובה ולשלם. אמר לו, כל עוונות שאתה זוכר וכל אשר גנבת אתה צריך לשלם, שהרי יאשיהו שב מכל עוונות ושילם כל אשר דן שלא כדין שציווה להפסיד ממון שלא כדין בקטנותו.¹⁹

2. כפרה על עבירות שעשה בקטנותו

גם בעניין כפרה על עבירות שעשה בקטנותו מצאנו מחלוקת דומה.²⁰ לדעת הרב ישראל איסרלן אשכנזי (שו"ת תרומת הדשן, פסקים וכתבים סי' סב) קטן שעשה עבירות בקטנותו אינו זקוק לכפרה על כך לכשיגדיל:

אשר שאלתני על הקטן שקילל את אביו בינקותו בהיותו בן י"א שנה, עוד עבר עבירה אחרת באותו פרק שהעיד עדות שקר על איש כשר שגנב, ורוצה לקבל תשובה על ככה.

נראה, דלקטן אפילו כשהגיע לחינוך לאו בר עונש ואזהרה הוא כלל ועיקר.

לדבריו, הקטן אינו מוזהר באי־עשיית עבירות וממילא מעשיו אינם נחשבים מעשה עבירה ולכן אין לבקש עליהם כפרה מהדין. אמנם, הוא מוסיף שמ"מ 'טוב הוא שיקבל איזה כפרה'.

דבריו אלו השתקעו להלכה בדברי הרמ"א (או"ח שמג, א):

הקטן לכשיגדיל, ראה שו"ת הב"ח, הישנות סי' סב, שיישב את דעת הרמב"ם מראיות אלו.

19. אולם, ראה: שו"ת בית יעקב (צוזמיר), סי' ג ד"ה אמנם, שהכוונה אינה לתשלום מעיקר הדין אלא: 'ממידת חסידות הוא ומדינא פטור'.

20. שיטתו של הרמב"ם, הסובר שאין חייב לשלם על נזקים שעשה בקטנותו, נראית כעומדת בסתירה לדבריו במקום אחר, הל' שגגות פ"ט ה"ג, אודות חיוב הבאת קרבן במקרה בו בן ט' שנים ויום אחד בא על שפחה חרופה: 'ויראה לי שאינו מביא עד שיגדיל ויהיה בן דעת'. בביאור דעתו, ראה: שו"ת אגרות משה, יו"ד ח"ב סי' י, שמטרת הבאת הקרבן לכשיגדיל אינה על העבירה שעשה בקטנותו, לה אין מעמד כשיטת הרמב"ם ביחס לנזקי ממון, אלא עניין הכפרה הוא על אחרים: 'הוא גזירת הכתוב... לחייבו בקרבן לקטן בשפחה חרופה אף שלא חטא כלום... אפשר גם באשם זה של הקטן יהיה כפרה על חטאי אחרים כמו על חטא אביו שלא חנכו להתרחק מזנות וכדומה'.

וקטן שהיכה את אביו או עבר שאר עבירות בקטנותו, אע"פ שאין צריך תשובה כשיגדל, מ"מ טוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה, אע"פ שעבר קודם שנעשה בר עונשין.

לעומת זאת, ראינו לעיל את דברי **ספר חסידים** שנשאל גם ביחס למעשה עבירה שעשה הקטן, האם עליו לבקש כפרה לכשיגדיל. לדבריו, עליו לשוב ולהתכפר מ'כל עוונות שאתה זוכר'.

ו. הקשר בין מעמד הקטן לסיבת איסור האכלתו

לאור האמור עד כה ניתן לקשור בין סיבת איסור האכלת קטן איסורים לבין שאלת מעמדו ההלכתי של הקטן.

לדעת **תרומת הדשן** המעמד ההלכתי של הקטן הוא שאינו מוזהר כלל ועיקר, כדבריו: 'דלקטן אפילו כשהגיע לחינוך לאו בר עונש ואזהרה הוא כלל ועיקר'. דברים אלו תואמים במידה רבה את דין 'קטן אוכל נבילות אין בי"ד מצווין להפרישו', זאת משום שאין במעשיו אלו עבירה וחטא כלל, ולכן אינו זקוק לכפרה על מעשיו אלו כאשר יגדיל.

בשל כך הפרשנות שלו לאיסור האכלת קטן איסורים בידיים היא רק מחשש שמא יתרגל בכך לכשיגדיל, שהרי מעיקר הדין אין מציאות של עבירה במעשים אלו ביחס לקטן.

ניתן לומר שלשיטתו עניינה של דרשת חז"ל 'להזהיר גדולים על הקטנים' ממוקדת באיסור שיש על הגדולים, שהרי לקטנים עצמם אין בכך איסור כלל. לעומת זאת, לדעת **החתם סופר** יש איסור עצמי בהאכלת איסורים לקטן בידיים, דבר הנובע מהעובדה שהקטן מוזהר על העבירות, אלא שמחמת חיסרון דעת הוא אינו נענש.

ניתן לומר שלשיטתו עניינה של דרשת חז"ל 'להזהיר גדולים על הקטנים' ממוקד באיסור שיש על הקטן בהאכלה זו.